BOLETÍN

DE LA

REAL ACADEMIA GALLEGA

Año V | *Coruña 20 de Abril de 1910* | Núm. 35

SECCIÓN OFICIAL

DISCURSOS LEÍDOS EN LA SOLEMNE SESIÓN DEL 13 DE DICIEMBRE DE 1909 CELEBRADA EN SANTIAGO PARA LA RECEPCIÓN DE ACADÉMICO DE NÚMERO DEL SR. D. AMADOR MONTENEGRO SAAVEDRA

ALMA D'A POESIA GALLEGA

POR EL

Sr. D. Amador Montenegro Saavedra

SIÑORES ACADÉMICOS:

Sempre teredes pobres antre vosoutros, dixo quén nunca errou, e n-estas palabras hase buscar a razón d'a miña presencea aqui. Era preciso que n-esta reunión de xente rica de inxenio, de potentados d'a idea, de *pudientes* d'a palabra, de capitalistas de méretos, en fin, houbera quén sin nada de todo eso se presentase ante vosoutros como un pobre, mal vistido, que nin *Muxenas* nin *Fábulas* y *Epigramas* son pano pra traxe de festa (1).

Grande é, certamente, a honra que me concededes; mais con ela honrádesvos tamen vosoutros, pois nada fai o home tan grande como a

(1) Rifírese á dúas obras pubricadas con eses nomes.

homildá que o leva ôs homildes. E como si fose pouco o dito, levásteil-a vosa bondá á sinalarme o sito que ocupou en vida un home douto: anque vos pareza estrano que o diga, acertados andivéstedes, pois homilde eu, teño algús méretos e danme éstes algún dreito pra vir n-o canto de quén, si pecou, foi de homilde e modesto, de Arturo Vázquez Nuñez, de quén dispénsarame de esquirbir largamente a circustancia de tel-o feito en acasión análoga máis douta pruma.

Entro, pois, sin máis arrodeos n-o tema d'o meu discurso, si é que pode chamarse e queredes chamar así á estas catro ideas mal espostas. Non encomenzarei, sin embargo, sin dicirvos as ansias por que pasou meu esprito, escollendo o asunto, n-o medeo de angustias causadas por disgracias de familia e acupaciós costantes, que me roubaban o tempo e ainda mais que o tempo a dôce calma en que o esquirtor, anque tan pobre sexa como o que n-este momento vos fala, ha desenvolver o seu pensamento e valeirar a súa idea.

Titulo o meu traballo «Alma d'a Poesía Gallega» propoñéndome probar que n-a Fé, n-a Patria e n-o Amor, hase de ispirar o poeta gallego pra merecer de tal o nome, pra ser eco d'os sentimentos d'o país, pra poñerse en condiciós de que o escoiten, pra cumprir a minsión subrime, providencial e reconocida en todol-os tempos, en todal-as edás e pobos, en todol-os estados e civilizaciós, que hastra antre os salvaxes brila o xenio d'a poesía y-é unha muller, Anacaona, a que c'os seus cantos fai despertar á todo un Pobo. O poeta é eterno, vive sempre, domina e manda n-os espritos: a sua importancia foi reconocida pol-o primeiro maxistrado d'o pobo máis positivista d'o mundo cando esquirbíu *que é máis útil â repubrica que o dono de unha gran fábrica. (1)*

Pobre de estudios, que o tempo me levan e o esprito me renden as labores d'o campo (¡eu son labrego!), nin compitir nin siguir quero ôs qué, tomand'o lema d'os trovadores d'a Provenza, glosaron e comentaron aquel dístico famoso, que é por si solo unha poesía: son moito máis modestas as miñas aspiraciós, ben que, como dito levo, son tamén pouças as miñas forzas e pouco o tempo de que dispôr podo. Estes mesmos ringuilós son esquirtos n-o campo, rindido o corpo e aguniad'o esprito, contemprando o triste espectáculo que ofrecen as nosas aldeas, sin xente, que fuxe pra outras terras; sin froitos, que rouban malas anadas e malogran malísimos cultivos; sin esprito de defensa, que afoga a pesadísima lousa d'o caciquismo, que domina e

(1) Roosevelt: *El Ideal Americano.*

degrada, asoballando n-o home o que tén de máis nobre e máis dino. Xa que non outra cousa, lévenvos as miñas palabras o cheiro d'as humildísimas frores d'as nosas montañas, o zombar d'as traballadoras abellas, o canto, sin imitación, d'os paxaros, o remor d'os piñeirales, o marmular d'as fontelas e..... ¡as queixas dooridas d'os meus peisanos, d'esas que chamou o orador honradas masas, que amansan a terra c'o poder d'os seus brazos, regándoa c'o sudor d'a súa frente; que rezan n-a eirexa, co-a ardente fé de almas sinxelas; que legran c'os seus cantares os romaxes e serans, que rîn, rîn sempre..... menos cando atopan c'o cacique ou teñen que verse c'o sacretario!

¡E preciso *ir* â conquista d'o noso país, que xeme baixo a máis férrea tiranía, é priciso ridimilo d'a escravitú en que vive!

Non-o domearon cuasi os romanos, non poideron facer n-él asento os mouros, antes, e si quixeron gozal-o, tiveron os suevos que deixárense conquistar e hoxe escravizao unha nube de malandrís, que nin valor teñen pra dal-o seu nome. Agora, pior que en tempos que se chaman de escravitú, ô chegar á unha aldea podedes perguntar *quén manda alí*, e non vos dirán, podédel-o ter por ben seguro, o nome d'o que lexítimamente ou por ley debe mandar, si non o de algún desconocido, de fora d'o país, quizaves, que ergueu a súa casa como aqueles paxaros que, según dín, botan fora ô dono de un niño pra acupal-o eles enseguida.

Perdón, perdón, siñores; mais, xa vol-o dixen: veño d'o campo e non teño eu a culpa si, c'o soave cheiro d'as roseiras e o armonioso canto d'os páxaros, se mezcran outros cheiros e outras notas menos agradabres.

¡A Poesía! ¡O poeta! Non, non preguntedes â maoria d'os meus peisanos o que son.

Mitidos unhos n-os negocios d'o comercio, non-o alcanzan, quizaves, ou consideran impropio d'a súa profesión acupárense de tales cousas; acupados outros n-as labores duras d'o campo, non-o conciben; adicados éstes â pulítica, alcóntran-os inútiles; pensa un que é cousa de xente que non ten que facer, algún de tolos, quizaves, e poucos, moi poucos, n-esta revolta de ideas, sacan á salvo a verdadeira e lle rende culto n-o interior d'a súa alma.

Mais o comerciante deixa un momento a vara e os númaros, sai ô campo, contempra, adimirado, a obra de Dios e soña (sinte a Poesía); vai ô teatro e adeprende unha tirada de versos, que logo ripite con antuseasmo (confesa o poeta). Valeira o labrego en cántigas sintidas os

sentimentos d'a alma e todos, todos renden un tributo â Poesía e ô poeta, como unha nacisidá d'o esprito. ¡Qué siría d'o mundo sin Poesía!

Mais a Poesía, si ha de encarnar n-o pobo; si o poeta, seu estromento e sacerdote, ha de entrerar, comprindo a súa minsión, priciso é que unha e outro vivan, rispiren e alenten n-a mesma atmósfera d'o pobo, fuxindo d'as capas viciadas, n-as que, como socede en algunhas cobas e minas, certos gases venenosos fan o aire impropio pr'a vida, ou fan esta penosa e chea de sofrementos, sin sol nin poesía. Priciso é que se alimenten d'os mesmos sentementos e d'as mesmas ideas, que forman como o armazón ou esqueleto d'a sociedad n-a que ha de vivir e pr'a que ha de cantar; priciso é, en fin, ispirarse e ter a mesma alma d'o pobo que canta e pra quén canta.

Poesía gallega, pois, poeta gallego sin Fé, sin Patria e sin Amor, sentementos que alentan e ispiran a vida d'o noso pobo, eixes sobre que descansa e xira (e o contrario nunca os meus ollos vexan) a nosa sociedá, *eu non-os concibo.*

¡Ohu! sí. Non fan o poeta solo os versos ou a brilante prosa, como non fai a meiciña a caixa en que nol-a despachan n-a butica e se aprecia *pol-o que leva dentro,* como pol-o que levamos dentro facémonos aprecear nós, verdadeiras caixas, caixas maravillosas; mais solo pol-a maravillosa forza que nos sostén: a alma.

Alma d'a poesía gallega, forza que ha de darlle alento e ispirar ô poeta n-os seus cantos, han de ser os elementos que forman a alma d'o noso pobo: a Fé, a Patria e o Amor.

Non penso que sexan os sintimentos ditos propios solamante d'o noso país e d'a súa poesía, non; librárame Dios de soster que solo teñan realidá e vida n-a nosa; mais, si, soster que, como en poucas encarna, e ben como á ser a súa esencia.

Dend'o principio d'o mundo e n-a hestórea d'os pobos todos, alcontramos a Fé primeiro, a Patria despois e sempre o Amor xogando antre as cordas d'a lira d'o poeta. A primeira oración d'o primeiro home non puido ser mais que un canto â Divinidá, un canto ispirado n-a Fé, e n-os cantos d'os primeiros pobos, cuáseque non demarcadas ainda as nacionalidás, precíbese o sentemento, moitas veces misturado e confundido co-a xenreira ô viciño.

Non se canta o que non se ama, que hastra o odio ten raigañas n-o amor. Canta primeiro o home á Dios, mais logo canta â súa compañeira, canto subrime de amor que escoita a Natureza enteira e imita n-un hino xigante de armonías, que doocemente se abanan en ondas

de agradabres cheiros; hino xigante, á formar cuia *gama* o mesmo contribuye a molécula que xira á impulso d'a atraución, que o mar, que brúa, ou o volcán, que trona; a insinificante libélula, rindindo antre aleteos de amor a súa curta vida n-o leito formado n-o caliz de unha rosa, como a fontela que gurgula, o regato que marmurexa, o airiño que sospira.... o poeta, que armoniza tantas esparexidas notas, compón o seu canto e devólveo ô pobo, pra que o pobo o reconoza e o entone.

Saltai pol-os escuros imperios de Asia, onde non faltarán exempros; viude á Grecia, parade en Roma. N-un e outro continente, a enchente de dioses, c'os mesmos defeutos qu'os homes, fai enfriar o sentemento relixioso d'os seus cantos; mais, en troques, vede que fermosos os ispira o sentemento d'a Patria. E non é priciso, notádeo ben, que a Patria cantada teña seu asento n-unha gran estensión de tarreo, e antre as pequenas naciós de Grecia ¡canto antuseasmo e canta groria!

Atenas, Esparta e tantas outras pequenas repúbricas, non máis grandes que un pano, como algunha vez e por bulra se dixo, tiveron seus poetas, cantores d'a libertá e groria d'a Patria, que fixeron sonar a lira n-os campos de batalla, pra cantar a viutoria, como en Maratón, ou o sacrificio, como n-as Termópilas.

Non ten Roma cantos tan potentemente ispirados n-o sentemento d'a patria e si á midir se fose esto pol-o tarreo, en sito algún poidera arrincar notas de máis guerreira armonía.

Antre as naciós modernas, ¡cántas pequenas poideran dar leuciós de sacrificio e antuseasmo patriótico! Mais veñamos outra vez á Galicia, veñamos â terra d'os nosos pais, â que encerra, co-as cinzas dos nosos vellos, o xermen d'o seu futuro grande; â que solo agarda que o arado ou a haixada rompan a codea, pra lanzar ô vento froitos que logo recolla unha xeneración que debemos insinar e dirixir pra que non-os apedre.

Si franco querés que sexa, co-a fé mais firme n-un amancer incomparabre pra Galicia, tembro cando boto unha ollada sobre esa mocedá de vellos, n-os que, o cretinismo intelectual causa o enquerquenamento d'o corpo; o vicio en que vive e a folganza en que se consome, afogan a grandeza de pensamento e matan o esforzo que nacesita o herdeiro de unha gran fertuna, pra non malgastal-a ou precurar non lla rouben.

Mocedá gallega, si o camiño non deixas que agora sigues, non serás, non, a que ha gozal-a alborada d'o novo día. Si non estudeas n-as aulas, non traballas n-os talleres e n-o campo; si non viaxas e non foxes d'a atmósfera d'a pulítica, que todo o envenena, si non deixas

os lugares de pirdición en que *mátal-o tempo*, nada de tí pode esperar a Patria. Erguete e pensa que, como dixo un esquirtor español en inxeniosa e prefunda frase, *o neno é o pai d'o home.*

Perdonai si o espeutáculo triste que ôs meus, como ôs vosos ollos se desenvolve, arrinca d'a miña alma palabras de amargura. Si perdémol-a mocedá ¿qué será de nosoutros?

——

«No hay arte con que disimule el poeta la falta de convicción» dixo Valera: (1) n-o meu pensar, estas palabras d'o gran esquirtor castillano, tanto queren dicir como que o poeta nacesita sintir o que canta, ter fé n-o ideal en que se ispira, fé basada n-a convicción, que non pode finxirse, nin pode disimular o arte, por esquisito que él sexa. Poideran compretar este pensamento, outras palabras de Oyuela, quén asegura que o cosmopolitismo non deu de sí nin dará nunca nada fecundo.

Ou teño que confesar a miña curtedá, ou o dito ben ser a afirmación e a confirmación de que o poeta *debe sentir o seu país,* debe escoitar os remores d'as súas carballeiras, debe poñerse â fala co-as ruinas, debe recoller d'o pobo as legrías e as tristuras, debe ser o que faga soar as cordas d'os seus sentimentos e afeutos.

Ben sei eu que vivimos n-unha edá en que parez reinar n-os espritos o afán insano de esborrallal-o todo; ben sei que, como di o antes citado autor, «domina un prurito de impiedad y rebeldía blasfema» e que a mocedá corre tras un ideal mintido, perecendo, como a volvoreta, antre a chama engañadora, n-o fogo d'as non reprimidas pasiós; mais «sobre el corazón del hombre.—dixo outro esquirtor—está impreso el semblante de Dios» (2) e si esto é certo, «si la poesía realista ó naturalista vale poco y el verdadero valor de la poesía está, no en lo real, sino en lo ideal, en la pasión, en el sentimiento que produce el objeto en el espíritu de quién lo contempla» (3) ¿cando responderá millor o poeta gallego que cando cante a Fé, que alentaron nosos páis e vive n-as nosas montañas, a Fé que os guiou en canto grande emprenderon, pol-a que loitaron, n-a que viviron e nos deixaron, como patrimonio d'a alma, como ideal n-o que mantiveron o esprito?

¡Ohu!, sí. Os atardeceres n-a nosa terra son relixosos, inspiran Fé.

O sol escóndese tral-os piñeirales, dóbrase n-o choo ou fúndese n-o mar; escóitanse os cantos d'os pastores aquí e d'os mariñeiros alá,

(1) Cartas Americanas. Primera serie, Madrid 1868, pág. 76.
(2) Aparici y Guijarro.
(3) Valera, cit.

cantos que suben â montaña, á Dios, en ondas de invisibres cheiros e de infinitas armonías; séntese o zoar d'as abellas, o bater d'os remos, o suave *queixume d'os pinos*..... e dominando todo a campana d'a hermida, tocando á oración.

A poesía de aquelas horas en que todo esmorece, se recolle e dorme co-a noite, como aquelas en que desperta co-a alborada, tén alma relixiosa e o poeta que a canta pricisa ter Fé.

Un poeta sin Fé ama as ruinas, non pol-o recordo que encerran, sinon por seren tales ruinas; non pode construir e nosoutros nacesitamos levantar; falaría n-unha lingoa desconocida pr'a maoría d'o noso pobo, pricisamente cando recramamos un medeo de espresión d'os sentementos de todos. Un poeta sin Fé non pode respetar o noso pasado, nin ter espranza n-o que está por vir.

Temos que continar a nosa hestórea, temos que levantar os espritos, fundíndoos n-un ideal común e non me parez sexa o millor modo, rair de eles o que de máis nobre teñen, o que os fixo grandes un día baixo o sino d'a cruz, que dend'o máis alto d'as nosas torres derrama os beneficios de unha relixión de paz e caridá.

¡A Patria! ¿Pro teñen patria os gallegos? preguntoume en certa acasión e *con segunda*, un ilustrado fillo d'a nación veciña.

Sí, temos os gallegos patria, por ela sintimos os fillos de este país forte amor e si queremos que Galicia *volva á ser*, si queremos que *volva á andar* a nosa parada hestórea, priciso é barrer d'os espritos a duda que envolven e o desalento que levan â alma as palabras d'o portugués.

Quizais é este o punto en que o poeta gallego estivo máis froxo, quizais o que menos ispirou os seus cantos e este fenómeno invito á estudiar ôs doutos que me escoitan.

Sigros tras sigros de esquencemento e disprecio, ano tras ano de tiranía, roubarou ôs gallegos a fé n-a Patria: sintian-a, non cabe dudal-o, defendéron-a sempre, hastra renderlle a vida; máis confundindo, quizaves, con ela ôs que facendo mal uso d'o poder, a asoballaban e asoballan, non alcontraron méritos pra cantal-a. Socedía como á aquel que tén unha mai que o maltrata: non alcontra motivos pra ensalzal-a, mais deféndea; non pode querel-a, pro respetaa e por nada pirmitiría vel-a aldraxada.

Quizaves non se ocurríu ôs nosos poetas preguntárense que é a Patria pr'os gallegos, quizaves feita a pregunta non souperon, ou nou se estreveron á contestal-a. Era pra unhos e ainda é Galicia a última d'as provincias españolas, a *Cenicienta*, como máis de unha vez se lle

chamou, e por consiguente, co-a menor cantidad pusibre de patria; era pr'autros un anaco roubado á Portugal; pra non poucos un país de parias, terra abonada de caciques, sin lei á invocar os dreitos que da a Patria, anque cargando con todol-os deberes; pra poucos, moi poucos, capaz de recramar e gozar o dreito de poñerse â par d'as demais rexiós, de figurar, quizais, en primeira fila antre elas.

As ideas ábrense camiño ô fin, os espritos levántanse, precíbense os raios que anuncean a aurora de un novo día e son os poetas, pois, como dixo o orador, *teñen algo de videntes,* os que a saudan c'os seus cantos.

E priciso confesar que n-o medeo d'as dudas corren âs veces piligro as ideas; que algún eco sonou de rebeldía. Nacesario é encaixal-os pensamentos, facendo ir xuntas a imaxinación e a refreusión.

Eu, siñores, ei valerme de un exempro pra espresal-o que sobre o importantísimo punto penso, e perdonai a forma, moi en uso n-os nosos campos.

Teño, siñores, unha casiña, modesta, probe, quizaves, mais..... é miña, e quéroa como âs miniñas d'os meus ollos, como â mesma vida. Si a vise atacada, si alguén quixera desconocer o santo respeto que eu gardo âs d'os meus viciños, acodiría á impoñerme dende onde me alcontrase; si pegase lume n-ela, correría á apagal-o; si por algún lado quixese esborrallarse, xuntaría as miñas forzas todas e precuraría sostel-a e reparal-a. Defenderíaa, en fin, sempre e defenderíaa dend'o portal hastra o tellado, dend'o piso baixo hastr'a guardilla, c'o mesmo antuseasmo e sin reparar n-o sacrificio d'a propia vida.

Mais o dito non priva pra que dentro d'a miña casa teña un currunchiño, que eu quero sobre todos. Niño d'os meus amores, sito á que me retiro á descansar, á ler ou esquirbir e n-o que recibíu e ricibe a alma os máis puros goces e castos praceres, o cariño que lle gardo, en nada fai menguar o que â casa enteira teño, e visitoo á menudo, e adornoo e penso né-l sempre que estou lonxe.

Nosa casa é España, Galicia o currunchiño que mais queremos ¿ha de estrañar á naide que o mostremos así, sempre e en todas partes; que precuremos *adornal-a* con cantos adornos poidan outras rexiós adornarse, que con cariño a nomeemos, que por ela morramos, lonxe, de saudades?

Quizavez unindo o meu currúncho â casa d'o viciño, faría unha boa casa e a cousa non tiña dificultás que eu ben sei que o viciño, meu hirman, tamen o desexa; mais ¿á que ambiciós que quizaves non se apañan bén co-a filicidá? ¿A que meternos en obras pr'as que acaso

non estamos preparados? Outro é, quizaves, o distino d'o meu carto: *sin tapiar a porta que o une ô resto d'a casa, bén pode abrirse outra pra d'o viciño, y-estonceas....*

¡Poetas gallegos, nosa Patria é España!

Certo que por moitos anos fomos menospreceados, que se nos aldraxou sin concencia nin caridá; que ainda xemen aquí miles de españoles, baixo a despótica tiranía d'os caciques, mais.... ¡é nosa mai!

Poetas gallegos, cantade, cantade unha Patria común de todol-os españoles, que se ispire n-o respeto á todal-as rexiós, que funda e xunte á todas n-un ideal común, en canto pusibre sexa e consinta o distinto modo de ser de cada unha; sende como as ondas hertzianas d'os sentementos e afeutos antre a nosa e as demais rexiós e amancerán millores días. ¡Ohu! quen sabe si, lazo de unión antre dous pobos grandes, como quer Menendez Pelayo, estará reservada á Galicia a minsión de unil-os n-a Hestorea!

Recordai o que antes dixen d'a porta que n-o meu cartiño podía abrirse, *sin cerrar a outra.*

Ahí tendes, poetas d'o meu país, ahí tendes un asunto pr'os vosos cantos. Descolgai as vosas liras e cantade, cantade a patria grande d'o futuro, abrindo, nunca cerrando portas, sementando o amor, nunca a xenreira e o odio, non deixándose levar pol-a pasión, nin dominar pol-o egoismo. Fai anos que estes mesmos sentementos arrincaron d'as cordas d'a miña probe lira estes versos:

Cantores ispirados,
Os que a Galicia o numen adicastes
Y-a fermosura d'o seu choo cantastes,
Vosos pleutros dourados
Temprade e dinamente,
Nosa Patria ensalzai costantemente.

Quén ama tén que cantar o Amor e asi os nosos poetas, namorados d'o ceo sempre azul que nos cobre, d'a terra fermosa que nos fai amabre a vida; d'o mar que garimosamente a abraza e azula... d'a hestórea que conta e d'a tradición que garda e trasmite canto de grande, nobre e poético encerra o noso pobo, d'a tradición que é o mesmo pobo vivindo n-a mamorea e n-o curazón; os nosos poetas cantaron o Amor.

Cantaron o Amor en todal-as suas formas lícitas e desde Macías, rendendo a vida antre as notas ispiradas de un canto, á Rodríguez de Padrón, fuxindo d'o mundo e dispidíndose en sintidos versos e d'estes

ôs nosos días, sempre tivo a lira gallega n-as súas cordas as máis doces notas pra cantal-o Amor. Por eso, sin duda é como hoxe o italiano, según Menéndez Pelayo, foi en tempos o gallego o idioma do Amor e en gallego cantaron os poetas todos d'a Península, dendes Alfonso X, D. Diniz e os autores d'os famosos Cancioneiros d'a Vaticana e Brancutti hastra nosos días.

Foi o P. Sarmiento, aquel gran gallego, como lle chama o autual Obispo de Jaca, e cuyas obras pra vergonza e daño noso, siguen sin pubricarse; foi Sarmiento quén ouservou o *caracter femenino* d'os cantos líricos populares de Galicia, cando dí *que n-a mayor parte d'as copras gallegas falan as mulleres c'os homes porque en Galicia as mulleres non solo son poetisas, sinon músicas naturales e elas non solo compoñen as copras, sinon que lle adoutan o tono.*

Dedúcese de esto que a alma d'a poesía gallega *é de muller*, e a muller non se comprende sin o Amor. Cando a muller canta ¿qué cantará?

Queixas dooridas de amor e celos forman o fondo d'a poesía popular gallega. Os lamentos, as maldicións contra os caciques, causa principal d'a nosa disgracia e miseria, viñeron despois, que o caciquismo, como a grama e a herba conteira, veu de fora. (1)

A tradición, pois, d'a nosa poesía, pintanol-a ispirándose n-o Amor e, como dixen xa, a tradición é o pobo vivindo n-a mamoria e n-o curazón d'as xeneracións. A tradición, pois, temos que acudir, si queremos facer andar a nosa parada hestorea, insinando ôs que tras nos veñen a veneración e o respeto ô pasado grorioso, sin deixar por eso de abrir os ollos â espranza de un futuro grande: que deprendan, e non esquezan, que foi Galicia a cuna d'a poesía española e que de aquí baixou un raudal de poesía lírica que correu logo por toda a Península (2). Que deprendan a honral-a lingoa en que trovaron de amores os primeiros poetas españoles e d'a que teñen ainda que valerse os poetas gallegos pra facer brillar o seu mérito, que non en van, dí un esquirtor, están intimamente unidas e relacionadas a ispiración d'o que escribe, seu modo de pensar e sintir e a forma que pra espresal-o emprega.

«Cuiden las regiones de conservar con su lengua su espiritu,—dixo

(1) Di a lênda que como se queixase certo pai de que non tiña que dar â facer á un fillo, certo extranxeiro, qu'o escoitaba deulle unha simillа, asegurándolle que sementándoa n-os campos non tiría o mozo moito lugar á estar parado. Fixoo así o pai, que era labrego, e desde estonces data o nacemento da grama e a herba conteira, como unha d'as mais terribres pragas d'a Agricultura.

(2) Menendez Pelayo.

o Marqués de Figueroa, cando pensaba máis en literatura que en política,—cuiden las regiones de conservar con su lengua su espíritu y no pierdan aquella si no quieren perder este» (1). Con estas palabras quixo, sin duda o noso peisano, contestar á outras inxustas, de Valera, queixándose, *como patriota,* de que désemos os gallegos e os catalas, n-a que él considera manía, de empregar o gallego e o catalán n-os nosos esquirtos.

Non é solo Valera, outros *deron n-a mesma manía;* mais non, por fertuna filólogos tan notabres como F. Díez e M. Mayer, alemás, que reconocen n-as obras d'os nosos trovadores os elementos e carauteres de unha antiga poesía popular, é dicir, o «algo propio y característico del pueblo gallego» de que fala Menéndez Pelayo.

A lingoa é a nación que latexa e vive. Mirai á Polonia: consérvase en ela o esprito de nacionalidá por que non quixo esquencel-a lingoa.

Vou conocendo a nacesidá de poñer fin á estes ringuilós, mais antes permitidime un recordo.

Sufría os ensames de fin de curso un fillo meu, mozo de poucos anos, dotado de unha alma sensibre e soñadora, alma gallega ô fin.

Como premeo, si o resultado correspondía ô esforzo, ofrecéralle vir á esta cibdá, visitando o sepulcro d'o Apóstol n-a grandiosa Catedral (a Fé), os de Rosalía de Castro e Alfredo Brañas en Santo Domingo (a Patria), o Hospital, a Universidad e..... a casiña en que nacín (o Amor).

Satisfeito quedou e contento o mozo d'a primeira parte d'o noso programa, e, onque non tanto, tamén d'a terceira.

Ese gran tempro, honra dós pasados sigros é dino sepulcro d'o Patrón de España, adimira e antuseasma ô que por primeira vez o visita: un esprito soñador pensa que ainda cruzan aquelas naves as sombras d'os Xelmirez, d'os Suarez de Deza e d'os Fonseca, que solo poideran botarnos en cara o enfriamento n-a Fé que ergueu torres e bóvedas.

Quixera pra Universida en que ricibín leucjos de sabios que xa morreron, quixera pra ese Hospital, os legados de un Carnegie ou un Rokefeller, mais anque modestamente sexa e privados d'a *autonomía* de que os seus fundadores os dotaran, van comprindo a súa minsión, sostendo o bon recordo d'o pasado e sendo unha espranza pró vindeiro.

Vamos â segunda d'as visitas.

(1) Conferencia n-o Ateneo de Madrí.

Era a tardiña, cando tomamol-o camiño d'a vella eirexa, hora escollida por mín como a máis poética e propia pra visitar un cimiteiro.

Figurábaseme ô entrar n-a eirexa, (nunca a visitara), que unha raiola de luz entrando por algún ventanal e pousando sobre as pedras que cobren os restos d'os dous poetas, guiaría os nosos pasos e pensaba alcontrar aqueles rodeados de croas e recordos de adimiración e agradecemento, gozando por adiantado co-a empresión que ritrataba n-os seus ollos aquel rapaz.

¡Qué desencanto, siñores! ¡Qué triste recordo ven â miña mamoria!

Diante de aqueles sepulcros, abandonados, despois de atravesar a eirexa, fría, descoidada e hastra parezme que ameazando arruarse, eu non sei o que sintiu meu fillo, pois non deu unha fala. Sólo cando deixamos aquel lugar, despois de rezar unha oración e poñer sobre a pedra unha fror d'o campo, solo cando cruzámol-a porta, saindo, escoitei que dicía: ¡qué pobre todo!

Pobre, en efeuto, pobre aquelo, pro máis pobre a alma de un pobo que o consinte.

Acabo, pois, pidindo que, pois honramol-a Fé n-o gran tempro, exercémol-a caridá e o Amor n-o Hospital e n-a Universidá, non esquenzamol-a Patria, que simbolizan aqués dous sepulcros. Honrémol-os como se debe ou vaiamos a esborrallal-os, aventando unhas cinzas que non merecemos gardar.

Quén non venera a mamorea d'os seus vellos, perden á fé, esquencen á Patria e non sinten o Amor.

DIXEN.

DISCURSO-CONTESTACIÓN

POR

D. Juan Barcia Caballero

SIÑORAS E SIÑORES:

Veña en bora o novo Académico á compartir con nosco os nosos traballos e felicitémonos todos de télo por compañeiro. Non fay falla nominar miudamente os seus merecementos. Escrebidos están po-l-o mesmo autor n'os seus feitos, compridamente abundosos e non menos

compridamente merecedores de tamaño homenaxe. Porque n'esta nosa Academia compren homes traballadores e avisados capaces de atopar onde están aniñadas e como perdidas as noticias d'a nosa hestoria, d'esta nosa hestoria rexional tan viva, tan palpitante, tan chea de groriosos acaecementos non somentes pra nos que n'esta terra nacimos e vivimos e po-l-o mesmo amamos con tolemia, senon pra España inteira tan misturada en todo tempo con nosoutros, que antr'ela e nos non cabe alexamento nin separanza. Qu'esto é quezais e sin quezais o que mais importa. Conocer y-estudiar o noso pasado n'os monimentos qu'o tempo vay rachando y-esmorecendo; e n'as estatuas hieraticas e inmobres que erguidas e direitas n'a derruida hornacina ven pasar os anos tra-l-os anos; ou yacentes e medio sepultas antre silvas y-espadanas dormen o sono d'olvido, n'as lousas borrosas mudos enimas que tan sóo falan á quen con sabencia lles perguntan; n'os vellos e afumados pergaminos únecos testigos que perduran d'os seus tempos, esto é o primeiro e prencipal.

E que este conocemento chegue á nos envolveito n'as vellas e nobres vestiduras d'os nosos abóos, ou aliñado con mais moderna vestimenta e—téndio por certo—cousa secondaria e de menos fuste. Os idiomas non son, nin poden ser cousa inmutabre e cristalizada, sin variación e sin progreso, caracteres que sóo corresponden á cousa que non soilo está morta xa, senón que nunca foi viva. A vida é cousa mudabre e progresiva en sí mesma, cambea c'os tempos, adaptándose á eles e con eles vivindo, que n'eso mesmo consiste, e canto vive participa de este movemento e d'este modo de ser. E antr'as cousas vivas atópase o lenguaxe, ou mais ben, os idiomas que coma cousa propia y-escrusiva d'o home, con él cambéa e con el se modifica. ¿Por qué empeñarnos, pois, en matalo, facendoo cristalizar n'unha época ou n'unha forma invariabre? E digo esto po-l-o que agora se verá.

* * *

En amor á Galicia, á iso que con frase non sei hastra que punto gráfica, atinada, douse en chamar *pequena patria*, non penso que naide me gane, nin siquera que me vaya ôs alcances; pero teño á ise respeuto certas ideas propias que quizais non son as de todos. Non se me antoxa por caso que pra facer profesión de fé gallega, seya preciso falar sempre y-en todas partes n'a nosa lengua, como si n'iso soilo consistira todo; e moito menos por de contado, si con eso se quér ou se intenta dar á entender menosprecio ou abafallo pra a castellana.

Gallego de corazón non penso qu'ise amor â miña terra poida opoñerse nunca ô meu amor á España; e si n'o meu peito ten un altar a bandeira azul e branca, outro non menos santo nin menos reverente ten a gualda e roxa, e así coma non sei tolerar, nin quero, que diante de mín s'aldraxe á Galicia, d'o mesmo xeito nin sei, nin quero facélo que se faga á España. Tan gallego coma o que mais, pero tan español coma gallego.

N'isto d'os idiomas compre ir con moito tino e non botarse á barullo veiga adiante. Sobre todo—e non quero meterme á fondo n'ista custion que non é d'agora facélo—hay que fuxir coma d'o lume de armar andamios d'artificio pra sostér n'eles afirmaciós absolutas ou teorías sin realidades nin consistencia. Unha lengua nin vive porqu' unha Academia decrete a sua nascencia ou resurximento, nin morre porque unha autoridá calquera s'empeñe n'elo; senon que vive ou morre porque o pobo que lle dou sér, que é seu verdadeiro autor e quen n'ela manda e domina, usa e practica porque n'ela atopa un bon estrumento. E namentras isto acontece, santo e boo e dino de todo alabamento é que se tolere, se respete, s'estudie e se perfeccione por aqueles á que corresponde e pertenece e por todos cantos de preto ou de lonxe con taes asuntos teñen que ver; pero sin qu'iso se traduza por imposición ou esclusivismo.

E acerca d'a comenencia ou desventaxa de conservar ou perpetuar d'unha maneira *oficial*—pois de feito xa queda dito que se conservan sin que *oficialmente* naide poida impedilo todos aqueles que teñen razón de ser—idiomas mais ou menos restrinxidos á unha comarca ou un pais, non se debe pasar d'un xusto e racional e prudente sistema pra elexir o que abondan as indicaciós feitas. Tan falto de miolo sería atomizar o lenguaxe querendo conservar todo-l-os dialectos—ou idiomas, que non hemos de rifar por pouca cousa—como utópico e irracional—e perdonen os *azules* e *volapukistas* d'onten e os *esperantistas* d'oxe—é empeñarse en fundar un idioma universal. E non falemos unha fungalla mais de todo isto.

Afellas que interesante de veras é o tema qu'o siñor Montenegro elixéu pr'o seu discurso, non somentes n'o terreo literario, pero ainda mais n'o psicolóxico. Porque si é certo que toda-l-as manifestaciós d'a humana actividade levan o sello coma non pode ser menos d'a-y-alma d'o seu autor, xa que son a expresión d'un estado de concencia, ningunha d'as obras d'os homes leva tan fondamente grabado coma as literarias n'as que cada un pón un anaco d'o seu esprito, sendo coma verdadeiras encarnaciós n'as que palpita e vive a mesma intelixenza.

Por iso ô desentrañar sua sustancia e fundamento hase de atopar, e de feito atópase n' elas, a intima e propia personalidá de quen as creóu â sua imaxen e somellanza.

Ista individualidá, iste personalismo d' a obra literaria non empeza nin moito menos pra que as d' unha edade, d' un lugar, d' unha nacion poidan ofercer caracteres xenéricos e comuns capaces de servirlles de destintivo pr' agrupalos porque si é certo, como queda dito, que cada poeta escribe, si o é de veras, coma sinte e coma pensa, e por iso sella as suas obras c' a sua propia e personal estampilla, non é menos verdade que cada home é fillo d' o seu tempo e d' o seu lugar, d' as circunstancias qu'o rodeyan, d'o *medio ambiente*, en fin, que sobre d'él actúa e sobre d'él imprime tamen a sua contraseña.

E antes de pasar adiante e non sin pidirlle mil perdons ô Sr. Montenegro hame de dar licencia o meu amigo e compañeiro pra que lamente que n'o tema proposto non houbese afondado mais, chegando â mesma médula d'o asunto disecando freba por freba e célula por célula as obras todas d'a gallega literatura pra atopar aló n'o mais íntemo d'o seu ser a propia-y-alma que iba buscando, ispida e limpa pra ser vista sin estorbos nin celaxes. Antóxaseme que quedándose coma se quedou preto d'o coiro personalizou pouco a poesía gallega xa que en lei direita as siñales que coma suas lle asina son comuns e xeneraes en demasía. Casementes n'hay literatura á quen non correspondan.

E a gallega a mais d'elas, que tamén lle tocan coma á todas, tén outras que mais craramente a caracterizan e po-l-o tanto son mais ben a sua-y-alma. Taes son as notas subxetiva e descriptiva. Unha e outra, sin ser, craro está, esclusivas d'as nosas obras están n'elas tan fondamente sintidas e con elas talmente maridadas, que mesmo n'é posible d'elas separalas. Non compre demostrar ista afirmación con exemplos, que si así fora, afellas qu'os hay á barullo n'o noso Parnaso. Ben se pode decir qu'a porfía parés que s' empeñan en confirmala todo-l-os nosos poetas.

E mais ambas á duas son fáciles de razonar sin moito traballo. A pirmeira é quezais condición de raza. Somos nos os gallegos calados, tristós, malencónicos, metidos alá dentro de nosoutros mesmos, non derramados para fora e pouco parleiros; e po-l-a mesma pensamos mais e acaso mais fondo e mais firmes qu'outros de contraria condición. E por iso n'as nosas longas e caladas meditaciós ainda sin percatarnos d'elo estudiamonos compridamente; e anaco por anaco, e peza por peza, descompoñemos e desarmamos toda a maquina d'o noso esprito, e n'iste estudio e traballo complacémonos de moito boo xeito

Nada ten d'estrano pois, qu'iste hábito, qu'iste vicio si 'queredes chamálo así, se traduza e amostre n'os nosos escritos, que non son, nin poden ser outra cousa que a gráfica dos nosos pensamentos. E pareceme esta unha d'as boas probas d'o noso parentesco c'os homes e c'as razas d'o Norte, coma nos pensadores e coma nos tristonas coma os picachos dos nosos montes coroados de eternas brétemas qu'asi velan o sol coma a alegría. Pouco compre escarabellar n'as nosas *Baladas*, n'os nosos *Cantos populares*, n'os nosos *Romances* pra atopar, e non muy fondamente por certo, o fermento romántico, non d'o romanticismo tolo, baldeiro, sin cemento, sin consistencia, falso romanticismo, senon romanticismo de boa ley o que consiste en sintir e pensar n'o divino sintir en pensar d'o Arte.

En canto â nota descriptiva non é menos crara, nin menos frecuente n'os nosos poetas. N' hay un soilo d'eles que mais ou menos non-o seya. ¡E coma non si á cutío se nos meten po-l-os ollos eses tesouros d' hermosura sin par en que é tan rica a nosa terra! Fragas e chouzas, veigas e cortiñas, arroos e regueiros, sombríos uns e soñadores coma a imaxen d'o misterio; ledos e risoños outros coma a alegría mesma e agasallantes todos coma si fosen o mesmo Paraiso, convidan e atraen pra que n'eles se busque inspiración e numen. E si asi é a terra ¿qué decire d'os mares e d'as rías que a circundan e rodean cal si marco de prata lle fixeran; e por antr' ela se meten e recortan pra mellor bicala y-engarzala c'os seus nacarados brazos? ¡Qué d'este ceo de morteciña e tamizada luz, envolveito en gasas y-encaixes que sobre d'él se recortan e debuxan e á cuyo través as estrelas parpadexan medrosas e acaloumiñeiras!

D'este ledo e armónico consorcio antr' estes dous elementos que mútuamente se compretan, resulta pr'os poetas galicianos a especial psicoloxia que presentan as suas obras coma concebidas ô par en dous horizontes: o d'a sua-y-alma ensoñadora e meditabunda, dôcemente malencónica; e o d'a sua terra agarimeira, tenra e sobre de todas pintoresca, qu' encerra y-engasta o primeiro com' a tumbaga a pelra n'o seu engarce primoroso.

* * *

Po-l-o demais é verdá e moita verdá o que dí o noso novo compañeiro d' Academia. Os poetas gallegos sinten a Fé, a Patria e o Amor com' os que mais e á porfía conságranlle os seus cantos. Estes nobres sentementos latexan e palpitan n' os mais d' eles âs veces coma fin principal qu' os informa e determina, outras coma accesorio que antr' os

demais sobresale e se distingue. Estes tres grandes ideales sonno tanto que non se concibe que poidan esquecer xamais á ninguén que d' artista se precie; e non habíamos de ser os gallegos o que tal pecado cometéramos. Nin podríamos facelo ainda propoñéndonos d'intento que â nosa veira n' a nosa propia casa e n' o medio d' a nosa familia tiñamos á eito quen nos puñera o recordo diante d' os ollos: nosos hirmás os poetas castellanos de todo-l-os tempos que á cutío y-en todo-l-os tonos cantaron o amor â Patria e â Fé n' iste noso gran pazo d' España.

***

Non quér decer isto que vou relatando que a poesía gallega non evolucione c' os tempos, adaptándose á eles e d' eles tomando o que dan á cantos n'eles viven. Rifaría tal afirmación c'a que n'o encomenzo deixo sentado sobre d'a propia e necesaria evolución d'a vida. Coma ela, d'a que a Poesía é unha d' as mais grandes manifestaciós y-exempro, e tamén varia e sucesiva, coma ela vive n' o medio ambiente, axeitándose á él. Po-l-o mesmo non é nin podía ser a poesía gallega d' oxe com' a de media centuria atrás. Postas de par, preto saltarán ôs ollos as diferencias qu' as separan.

Pero ollade, siñores, que non son estas de tal caste que borren antr'elas non somentes o aire de familia, senón tamén a somellanza d'hirmás. N'a d'antronte coma n'a d'hoxe atoparánse á cutío as notas características que lles quedan asinadas, por mais que aparezan aliñadas con mais ou menos parecido agasallo. Non d'outro modo n'a muller formada e comprida, ainda n'a vella engurra e cana, descóbrese a marca d'a moza garrida, fresca e lozana n'outro tempo e quezais a inocente sorrisa d'a meniña.

***

E nada mais, meus siñores, que si pra dar o saúdo fraternal ô noso novo compañeiro son estos meus pàrrafos moy pouco cousa en comparanza d'os seus merecementos, pra darvos canseira por desabridos e mayados son afellas abondos. Deixade, pois, que en boa hora vos deixe, non sin pidirvos mil perdóns po-l-a fatiga que vos din con eles e sin saudar outra vez mais con agarimo d'hirmán ô novo Académico.

DIXEN

SOBRE APERTURA DE MÁMOAS Á PRINCIPIOS DEL SIGLO XVII

(CONTINUACIÓN)

XII

En el número 27, páginas 54 y 56 de este BOLETÍN, hemos escrito que el Oidor Dr. Velázquez de Bustamante había sido comisionado por la Real Audiencia de Galicia para entender en el negocio de la apertura de mámoas, en 12 de Abril de 1610 (1). Este nombramiento se hizo á consecuencia de una Real cédula de 1.º de Agosto del año anterior, por la que el Real Consejo le encarga: «que haga de oficio averiguaciones, sobre lo que haya en el asunto de apertura de mámoas: qué personas han abierto las sepulturas, y con qué orden: y en qué partes, y cuántas han sido, y lo que se ha hallado en ellas: que si se entiende que en las sepulturas abiertas y en las que hay que abrir hay algunos tesoros de consideración y si de buscarlos en ellas se han seguido ó pueden seguir algunos inconvenientes y daños, y á quién y por qué causa, y si convendría dar al dicho Pedro Vázquez de Orjas la licencia que pide y en qué forma y con qué obligación, etc. Por auto de 7 de Abril del año siguiente de 1610 nombró la Audiencia al Dr. Velázquez de Bustamante, «para que saliera á hacer abrir las mámoas que fuere necesario y que por ahora sea á costa de Pedro Vázquez de Orjas.»

Los procuradores del Licenciado Vázquez de Orjas no cesaban de elevar escritos y quejas á la Audiencia, ni de denunciar á los Jueces jurisdiccionales la apertura de mámoas; alegaban entre otras cosas «que sus enemigos habían escrito en Sobrado contra el Licenciado Vázquez de Orjas un libelo infamatario en que le amenazaban ponerle todos los pleitos injustos que pudiesen así en el Reino como en la Real Chancillería de Valladolid, por donde injustamente le ejecutaron su Coto de Rescemil, por tres mil ducados que no debía, y hay noticia lo compró el que abrió la primera mámoa en este Reino: que informaron á la Real Audiencia y al Concejo, que las sepulturas no tienen oro, habiendo ellos robado muchos millares de pesos dél, y lo peor de todo con orden de hechiceras, hechiceros, negromantes y arrolos, y parte dél vendieron á plateros, y otros le tienen ahora más escondido que nunca estuvo».

Alegan varias razones para alzarse del auto que ordena se hagan

(1) Es la fecha de la llegada del Sr. Oidor á Sobrado y Mellid: el auto de la Audiencia lleva la de 7 de los citados mes y año, como consta más adelante.

á su costa las averiguaciones, y añaden y repiten: «que son más de tres mil las mámoas que en el término de un año se han abierto y robado, y que hay más de quince mil culpados en este negocio, y que á costa de ellos y en largo término, se averiguase lo mucho que falta para cumplir la voluntad de S. M. expresada en dicha Real cédula: que es mucha la evidentud *(sic)* que se da á los ladrones para robar las sepulturas de gentiles galogrecos como lo hacen cada noche, y es tanta su descompostura *(sic)* que estando la Justicia Real en un pueblo averiguando, en él están robando, como se vió y probó en Caldas en el Castro de Segade y en otras partes: que sirviendo á su S. M. en este negocio ha gastado su parte en la Corte más de tres mil ducados, y en este Reino algunos, y le han hecho quitar, por vía de torcedor, algunos delincuentes, su Coto de Rescemil, executándoselo por tres mil ducados que no debía, y le han enmarañado sus censos y otros bienes.»

Este pedimento del Lic. Vázquez no obtuvo resolución alguna. El Oidor Dr. Velázquez, en providencia dictada en el coto de Sobrado á 12 de Abril del referido año de 1610, y en virtud de la Real comisión que tenía, ordenó al Lic. Vázquez de Orjas, vecino de dicha jurisdicción de Sobrado, que estaba presente, «que asistiera con él á abrir las mámoas del contorno para saber la verdad en razón de los tesoros que se supone tienen: à lo que el Lic. Vázquez contestó que ya había dado sus informaciones respecto á las mámoas que se habían abierto y tesoros que se habían robado, y que por eso creía no haber necesidad, por ahora, de abrir dichas mámoas hasta que recibiese licencia general de S. M. que tenía suplicada; y así que no convenía á su derecho que se abrieran, ni quería señalar ninguna, ni que á su costa el Sr. Oidor ni sus Oficiales asistiesen á ello, sino á costa de los delincuentes que eran muchos».

El Sr. Oidor apercibió al Lic. Vázquez de Orjas de que en el dia siguiente y sucesivos se ocuparía en abrir dichas mámoas, señaláralas él ó no, y que mandaría juntar los trabajadores necesarios para ello y les pagaría á costa de los bienes del Lic. Vázquez: á lo que respondió éste: «que puesto que el Sr. Oidor tenía resuelto mandar abrir dichas mámoas, que pedía fueran las de la villa de Mellid; á lo que accedió el Sr. Oidor».

Mámoas de Mellid

Constituído el Oidor Dr. Velázquez, en 12 del mismo día, mes y año, en la feligresía de Vimianzo, el Lic. Vázquez, eligió para su apertura una mámoa que está en dicha feligresía, y la señaló con una

vara haciéndole un surco y señal, y pidió á su merced mandase á los 23 jornaleros traídos de Mellid, que allí estaban, que la cabaran y abriesen, y así lo hicieron; «y después de haber cabado todos los dichos hombres, se abrió y descubrió un aguxero muy alto que parecía llevar minada la dicha mámoa por debajo de tierra muy alta y que respondía á tres ó cuatro estados de altura; y porque se gastó todo el día en dicha cuba y descubrimiento y porque, para abrirse y romperse por lo alto de la tierra, para bajar por la dicha abertura á verse con claridad y certeza si debajo estaba algún tesoro, ó no, y por ser mucha la altura, *son menester cien hombres trabajadores,* el Lic. Vázquez, pidió al Sr. Oidor que mandase suspender la abertura y rompimiento de tierra para otro día. Los 23 jornaleros fueron pagados por el Lic. Vázquez á dos reales cada uno».

Los días siguientes 13 y 14 los trabajadores fueron á abrir otras dos mámoas que el Lic. Vázquez había señalado cerca de Mellid «y no se pudieron abrir por ser grande una de ellas y no haberse podido trabajar más que la mitad hasta mediodía, y por haber llovido mucho. Por la tarde se acabó de abrir la mámoa grande y *no se halló cosa ninguna en la dicha mámoa, aunque se acabó del todo*».

Después de esto, el Sr. Oidor invitó al Lic. Vázquez á que señalase otras mámoas del contorno de Mellid para abrirlas, y éste, después de visitar las mámoas, que eran muchas, dijo: "*que todas habían sido abiertas y robadas;* mandó despedir los jornaleros, después de haberles pagado, y pidió por testimonio de cómo dichas mámoas estaban abiertas y robadas».

Incidente en la Mámoa de Teixín

Mateo de Segade, Escribano de número de la merindad de Boente, y Jorge Varela de Dubra, vecino de Santa María de Malos, declaran: que habiendo ido con otras personas el día 13 de Abril acompañando al Sr. Oidor á ver la *modorra de pedras* que Pedro Vázquez había señalado en el lugar de Teixín, vieron que dicho Pedro Vázquez, clérigo, se puso dentro de una heredad junto á donde están *ciertas piedras grandes levantadas con otra piedra grande por cubierta,* y estando todos alrededor de dichas piedras, el dicho Pedro Vázquez dijo *de como allí había muy buenas señales por causa de que aquellas piedras estaban como por defensa y que si cabasen por abajo, se podrían ir todas al suelo sobre los que abriesen:* que el Sr. Oidor se apeó á ver el dicho edificio de piedra, y mámoa, y que entonces Pedro

Vázquez comenzó á decir: *que el dicho edificio de piedra y mámoa significaba estar en ella un muy gran tesoro*, y estuvo enseñando las piedras y las entradas que tenía, á su merced el dicho Sr. Oidor y á los demás que estaban presentes, diciendo: *que había menester muy gran trabajo y gasto para abrirse por "seren„ muy dificultosas.* A esas razones salió D. Alonso Ordoñez (1) quien, volviéndose hacia el Sr. Oidor, con el sombrero en la mano, le dijo: que si todas las mámoas que había en este Reino se abriesen por cuenta de S. M., le causaría grandísimo daño y á los circunvecinos donde se abriesen dichas mámoas; que aunque pareciese estar en ellas algún tesoro, que bien podía no hallarse en ellas ninguna cosa; á lo que replicó Pedro Vázquez: que quién le metía en eso, en disputar lo que estaba en las mámoas, ni á cuya costa venía el Sr. Oidor; que sabía mucho pues adivinaba lo que estaba en pecho ageno. Que á este tiempo, D. Alonso estaba oyendo esas palabras desde un alto y costanera donde estaban algunas zarzas y matas y, distantes uno de otro, volviéndose D. Alonso para hablar á su vez, yéndose bajando por estar un poco alto, se le enlazó la contera de la espada, que traía ceñida, en las dichas zarzas y, quedándole un poco alta, la recogió con la mano izquierda para desasirla de ellas, á lo que Pedro Vázquez dijo á altas voces: le fueren testigos de como el dicho D. Alonso echaba mano á la espada contra él; y ésto por dos ó tres veces, y «*que se empurraba en ella*„ á lo cual D. Alonso, hablando al Sr. Oidor con el comedimiento que se debía, dijo «*yo no hago tal*».

Pedro Vazquez repitió con cólera las últimas palabras, y el señor Oidor mandó á D. Alonso le diese la espada, el cual, quitando el sombrero y besándola, se la entregó. Pedro Vázquez prosiguió diciendo entre otras cosas: "que lo que había dicho D. Alonso era grandísima desvergüenza y que se iba á quejar al Consejo Real y no quería más de ese negocio», y poniéndose á caballo en una mula, comenzó á caminar, y aunque el Sr. Oidor le mandó y otras personas le rogaron que volviese y no pasase el negocio más adelante, pues no había razón para ello, jamás lo quiso hacer; y entonces D. Alonso se fué á Mellid á su casa de posada por cárcel, como había mandado el Sr. Oidor, quien se fué á ver los trabajos de otra mámoa que estaba abierta».

ANDRÉS MARTÍNEZ SALAZAR.

(Concluirá).

(1) Véase el núm. 27 de este BOLETÍN.

LAS LÁPIDAS ROMANAS DE CIUDADELA

II (1)

Otra de las lápidas romanas de Ciudadela venidas á nuestra exposición gallega es la que publicó también nuestro *Boletín* en el número 26, correspondiente al 20 de Mayo del año próximo pasado de 1909. Su figura puede verse en el fotograbado que en el expresado número aparece, y consta de un campo casi cuadrado de 57 × 47 centímetros rebajado en la piedra, al cual rodea un marco que no carece de gracia y tiene de ancho 9 centímetros y sobre el cual se prolonga algo la lápida por la parte superior que parece haber afectado una forma no triangular, como otras, sino mas bien redondeada. La inscripción está en la parte á que antes nos referíamos rebajada y rodeada del indicado marco. Las letras son de una mano harto imperita y tienen en general 6 centímetros de largo.

En la parte superior se ve con claridad el DMS, típico de las lápidas sepulcrales y que nos dice que estamos ante una de ellas. Estas letras son mayores que las del resto de la inscripción, y la curva de la D se prolonga en su parte superior formando sobre la línea vertical un rasgo encorvado que la hace algo semejante á algunas minúsculas de nuestros días. En la línea siguiente aparece claramente como primer signo una V: siguen despues más borrosas ALA, la primera muy obscura, las otras no tanto: pero una línea del fotograbado procedente de una hendidura que hay en la piedra desde la parte inferior de la segunda línea de la A á la superior de la L y el ser muy corta la horizontal de esta, hace que el AL se convierta en M si no se examina atentamente la lápida, pero estudiada cuidadosamente de cerca, creo que las letras son las dichas ALA, careciendo la primera del trazo horizontal. A continuación vienen NT, claras, y despues otro caracter que parece indudablemente E.

En la tercera línea se lee con claridad NOTIAMI. En la cuarta, los primeros signos son claros XXXV Sigue después uno que no se distingue bien si es F ó E, pero sin duda uno de ellos, y á continuación en la lápida aparecen claros RON.

Se ve en la quinta, al principio, clara una I y al fin, con claridad también, NIA, y entre estas letras unos caracteres que examinados

(1) Véase el Boletín núm. 31, pág. 147.

en diversos días y á diferentes luces me parecieron AIRE, aunque la E resulta tan obscura que pudiera ser O.

En la línea siguiente, que es la sexta, se lee con claridad, como se ve en el fotograbado, aunque no tanto en la lápida como en él, CONIVG, obscura la G, y en la última no se han podido distinguir en la lápida mas letras que ARIS, ni parece que hubiese habido nunca más.

Tal es el antiguo monumento romano que venimos examinando, estudiado directamente y en el fotograbado. Y consideradas las letras que aparecen claras é indudables y el lugar que ocupan y las que con más ó menos distinción se descubren, parece que es indudablemente esta su lectura: DMS VALANTENO TIAMI XXXV FRONIA IRENIA CONIVGI KARISSIMO. O sea, traducido al castellano: *Consagrado á los dioses manes. A Valentino (hijo) de Tiamo de 35 (años) Fronia Irenia a (su) amado esposo.* Y esta es, si mal no recuerdo, la lectura que al pié del monumento puso en la exposición el docto catedrático de arqueología del Seminario D. Eladio Oviedo, con el cual mucho me complazco en coincidir.

Los nombres no desdicen de la epigrafía romana de nuestra tierra, y lo mismo el corte de la inscripción TIAMVS, que no es tan frecuente como VALENTINVS, lo trae Hübner en una inscripción hallada en Oliva que registra con el número 823, L·PVBLICIVS·L· F· PAP· THIAMVS· EMERIT (ensis).... FRONIA, no recuerdo haberla visto, pero FRONTONIA, FRONTONIVS, FRONTO, son muy frecuentes por estas tierras. IRENIA es una variante de IRENA é IRENE. VALANTENO, una de tantas equivocaciones como nos dejaron los imperitos lapicidas y que juzgo dignas de diligente estudio.

Celestino García Romero.
S. J.

Santiago, Marzo de 1910.

NECROLOGÍA

DON ANTONIO LÓPEZ FERREIRO

Otra triste é infausta efemérides en la Historia de Galicia.

Nuestro ilustre compañero, el sabio arqueólogo é historiador, Ilustrísimo Dr. D. Antonio López Ferreiro, Canónigo de la S. I. C. de Santiago, ha rendido su tributo á la muerte el 20 del pasado Marzo después de una larga vida dedicada al estudio y al engrandecimiento de la región.

Murió sin ver acabada la principal obra á que consagró su existencia: la Historia de la S. M. A. I. de Santiago. Cuando más próximo veía el final, cuando se apresuraba á poner término con el tomo XI á las páginas gloriosas de la Iglesia Compostelana, cuya historia es la de nuestro pueblo y nuestra raza, la muerte, por ley de vida, no dejó disfrutar á Ferreiro la íntima satisfacción de ver conclusa su labor.

Murió Ferreiro para la vida, pero su recuerdo perdura. Él, con su ejemplo y sus virtudes, nos señala el camino. Bendigamos su memoria é imitémosle.

Descanse en paz.

La Coruña.—Imprenta y fotograbado de Ferrer, Real, 61